

LUND UNIVERSITY

Bland kjortlar, talarer, frackar, hattar och mössor - Om akademiska högtidsdräkter vid Lunds universitet

Tersmeden, Fredrik

Published in:

Årshögtiden Lunds universitet 29 januari 2016

2016

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Tersmeden, F. (2016). Bland kjortlar, talarer, frackar, hattar och mössor - Om akademiska högtidsdräkter vid Lunds universitet. I *Årshögtiden Lunds universitet 29 januari 2016* (s. 10-26). Akademiintendenturen vid Lunds universitet. http://www.lu.se/sites/www.lu.se/files/arshogtiden_-2016.pdf

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Årshögtid

LUNDS UNIVERSITET | 29 JANUARI 2016

Program Årshögtid 29 januari 2016

Procession

Tyleman Susato: *La Mourisque*
Lunds universitets brassband

Tal av rektor

Professor Torbjörn von Schantz, rector magnificus

Högtidsföreläsning

Universitetslektor, jur dr Elsa Trolle Önnerfors

Musik

Agneta Sköld: *Jubilate Deo*
Lunds akademiska kör

Utdelning av universitetets administrativa pris

Jur kand Susanne Kristensson, förvaltningschef, delar ut universitetets administrativa pris till ekonomichef Sara Novakov, kansli EHL, samt vaktmästarna Claes Lawett och Lars-Göran Stjärnfeldt, LU-service

Utdelning av studenternas pedagogiska pris

Studentkårerna delar ut studenternas pedagogiska pris till biträdande forskare Magnus Hillman på Institutionen för kliniska vetenskaper, universitetslektor Anna Houmann vid Musikhögskolan i Malmö och universitetslektor Elisabeth Högdahl på Institutionen för service management och tjänstvetenskap

Tal av pedagogisk pristagare

Universitetslektor Anna Houmann

Studenternas tal

Med kand Cecilia Skoug, ordförande Lunds universitets studentkårer

Procession

Tyleman Susato: *La Mourisque*
Lunds universitets brassband

Musiker och sångare från Lunds universitets brassband och Lunds akademiska kör vid Odeum under ledning av director musices Patrik Andersson och director cantorum Cecilia Martin-Löf.

Efter högtiden är samtliga närvarande välkomna att inta förfriskningar i Pelarsalen i Universitetshusets källare.

Produktion: Akademiintendenturen vid Lunds universitet.

Layout: Gunilla Albertén, Media-Tryck.

Foto: sidan 1, 2 och 27: Kennet Ruona; sidan 7: Gunnar Menander.

Upplaga: 600 ex.

Tryck: Media-Tryck, Lund 2016

Porträtt av professor Erik Elfvedalium iförd en av 1668 års ursprungliga professorskjortlar. Målning av okänd konstnär från 1672. Bildkälla: Lunds universitets konstsamling.

Bland kjortlar, talarer, frackar, hattar och mössor

OM AKADEMISKA HÖGTIDSDRÄKTER VID LUNDS UNIVERSITET

Det finns tyvärr inga samtida bilder från de ceremonier med vilka Lunds universitet invigdes på Karl-dagen, den 28 januari, 1668. Däremot finns en skildring i skrift, nedtecknad av en av universitetets dåvarande professorer, juristen Nils Hyltenius (sedermera adlad Silfverskiöld).¹ Som ett exempel härur citeras här det stycke vari Hyltenius beskriver processionen från Kungshuset (då biskopsbostad) till domkyrkan:

[...] kl. 12, efter att der gifvits tecken med stora klockan, samlades all adeln och förnämre officerare, prester och borgerskap i biskopens den nedre salen, så många der fingo rum, och när hvar prestaf hade rangerat sin hop, begyntes processen således: först en prestaf, derpå allt borgerskapet, så en prestaf, derpå allt presterskapet, så en prestaf, derpå professores och procancellarius allena, så den förnämste prestafven Jöran Krabbe med en staf af purt silfver och knapparne förgyllte, så all adeln, diplomata regia och insignia academiae som på blåa hyenden buros af 6 förnämre adelsmän, neml. Otto Lindenow, Gabriel Ackeleye, Knut Thott, Christopher Gädde, Christian Bille och Hans Ramel; härpå följde curatores och sist General-gouverneuren allena och kring H. E. drabanterna och hans hof med en tjock samlad hop af förnämre officerare och betjente.²

Hyltenius är som synes nog så detaljerad i sin beskrivning, och detta gäller inte bara hans uppgifter om de medverkande personerna. Litet senare i texten specificerar han exempelvis med yttersta noggrannhet det exakta antalet instrument i den orkester som spelade vid ceremonin samt ger en detaljerad skildring av det enorma fyrverkeri med vilket dagens festligheter avslutades. På en punkt lämnar professor Hyltenius dock sina läsare i okunskap, och det är avseende hur man vid tillfället var klädd. Bortsett från den enstaka uppgiften om Jöran Krabbes förgyllda knappar ovan lyser sådana beskrivningar faktiskt helt med sin frånvaro.

Likväl vet vi faktiskt en hel del om vad folk denna dag hade på sig, i vart fall vad gäller den del av festsällskapet som utgjorde universitetets egen personal. Dessa kunde nämligen dagen till ära skruda sig i helt nya plagg, vilka samtidigt utgjorde en av de första enskilda donationer Lunds universitet fått mottaga. Donatrix bakom dessa var ingen mindre än den minderårige kung Carl XI:s mor, riksänkedrottning Hedvig Eleonora.

Hedvig Eleonora förde länge en ganska undanskymd tillvaro i svensk historiskrivning, men har på senare år blivit föremål för ett tilltagande intresse, bland annat genom en uppmärksammat doktorsavhandling av Lisa Skogh vid Stockholms universitet³, och i samband med 300-årsminnet av hennes död 2015 utgav Kungl. Husgerådskammar-

ren ett praktfullt bildverk om henne.⁴ Båda dessa böcker framhåller inte minst änkedrottningens viktiga aktiva roll som kulturmecenas. Hedvig Eleonora understödde konstnärer, byggde slott och samlade på böcker och konstföremål som en del av en medveten kulturpolitik som också bidrog till att förhöja både rikets och själva kungamakens prestige. Att hon 1668 försåg rikets nyaste universitet med en uppsättning värddiga ceremoniplagg kan rimligen ses som en del av denna verksamhet.

Dock kunde den kungliga gåvan ha riskerat att gå om intet redan innan den nått fram till Lund, och detta trots att universitet för säkerhets skull skickat upp en av sina egna professorer, juristen Nils Beckman, till huvudstaden för att personligen ombesörja transporten av plaggen (liksom universitets och fakulteternas sigill samt de båda silverspiror som ännu är i bruk). Det bar sig nämligen inte bättre än att Beckman på återvägen råkade ut för en trafikolycka som i ett samtida brev till universitetets kansler skildras sålunda:

Ed. H. E:s nådiga missiv och derhos skickade kongl. resolutionen och andre specificerande saker äro oss af D:r Beckmann väl inlefferade, glädjandes oss högl. att allting är väl förvaradt, undantagandes någre hattar, som hafva lidit skada, men kunde föga annorledes vara, efter att tunnan är 3 gånger blifven i stycken för honom och han sjelf, der han kastades af en bro utanför Norrköping, är kommen litet till skada på sin ena arm, kan alltsammans lätteligen remederas [botas, avhjälpas].⁵

PROFESSORSKJORTLAR OCH PEDELLKÅPOR – DÅ OCH NU

Den till antalet dominerande delen av den kungliga dräktgåvan utgjordes av ett antal *togæ professorum*, alltså kjortlar eller kåpor för professorerna. Till antalet bör dessa ha kunnat vara 17 stycken, ty så många var det projekterade antalet professurer enligt universitetets konstitutioner (stadgar).⁶ I praktiken hade man vid invigningen dock endast fått ihop 14 professorer och bara något år därefter gjordes en revidering av universitetets stat (budget) som fastställde antalet lärostolar till detta lägre antal.⁷ Om vilket material dessa kjortlar var i finns det olika

Professor Andreas Stobæus var universitetets rektor höstterminen 1684, vårterminen 1685 (omval) samt åren 1694 och 1706. På målningen, troligen från det sistnämnda året, ses han iförd universitetets äldsta rektorskåpa med den tillhörande hatten samt universitetets nycklar, spiror och konstitutioner liggande framför sig. Bildkälla: *Lunds universitets historia*, band 1 (1968).

uppgifter. P G Ahnfelt säger i sin universitetshistorik att de var i siden.⁸ Martin Weibull – som 1882 lät framföra en rekonstruktion av den ursprungliga invigningsprocessionen från 1668 som en del av det "historiska festtåg" med vilket man invigde det nuvarande universitetshuset – anger däremot sammet.⁹ Att färgen var svart är herrarna dock överens om, och på den punkten finns också bekräftelse i form av minst ett samtida porträtt. Det är professorn i historia och praktisk filosofi Erik Elfvedalius (1634-1677) som bevarats till eftervärlden iförd en av

dessa kjortlar. Rimligen har även någon form av hatt hört till dräkten – jämför vad som ovan sades om professor Beckmans transportolycka – men hur denna såg ut har jag tyvärr inte kunnat finna några uppgifter om.

Professorskjortlarna kom relativt snart att leda till konflikter. Uppenbarligen hade det vid deras donerande inte explicit framgått huruvida plaggen var gåvor till universitetet som organisation eller till de enskilda professorerna som individer. Denna oklarhet ställdes på sin spets redan någon månad efter invigningen. Då avled nämligen en av professorerna, medicinaren Caspar Wichmand, och på något sätt förvärvade Dorotea Winstrup, biskopens hustru, den avlidnes professorskjortel från stärbhuset. Mot detta reagerade universitetets konsistorium (styrelse) som krävde att biskopinnan skulle "densamma till rectori magnifico återställa och tillbaka lefverera". Fru Winstrup lyssnade dock inte på det örat, och det är till och med osäkert om hon ens lydde efter det att även själve kanslern skrivit och på konungens vägnar befallit att "kjorteln skall till academien antingen med godo eller ondo inskaffas".¹⁰ Resultatet av denna segdragna konflikt har blivit att "D:r Wichmands rock eller professorskjortel", för att citera Ahnfelt, "har nästan blifvit märkvärdigare än mannen sjelf".¹¹

Exakt hur länge dessa de äldsta professorsdräkterna användes vet vi föga om. De omnämns dock inte på något sätt i samband med firandet av universitetets 100-årsjubileum 1768 då man annars investerade i en ny rektorsdräkt (varom mer nedan), och Gösta Johannesson har därifrån dragit slutsatsen att de bör ha kommit ur bruk under 1700-talets lopp, men möjligen skedde detta, enligt Jerker Rosén, redan vid universitetets återinvigning efter skånska kriget 1682.¹² Än mindre vet vi om de kåpor för universitetets pedeller (närmast ett slags kombinerade vaktmästare och ordningsvakter, vilka även hade ceremoniella uppgifter) som också ingick i den kungliga donationen. Båda dessa dräkttyper har dock fått sina efterföljare i modern tid.

Det var 1959 som dåvarande rektor Philip Sandblom tog initiativet till inrättandet av en ny "fakultetsdräkt".¹³ Uppdraget att utforma den gick till konstnären Hilding Linnqvist. Denna var i grunden målare men hade även arbetat med scenografi för både film och scenföreställningar och dessutom sysslats med konstnärlig utsmyckning av bygg-

nader (inklusive att formge tapeter). Som professor vid Konsthögskolan i Stockholm 1939-1941 hade han även en akademisk förankring.¹⁴ Av de förslag Linnqvist tog fram valde man en svart variant som påtagligt anknöt till 1600-talets kjortlar. Själva det slutliga utförandet av dräkterna stod Börje Edh, kostymchef på Dramaten, för.

Hans Modig skriver att tanken med att ta fram de nya kåporna "var huvudsakligen praktisk", vilket väl gissningsvis åsyftar att man därigenom fick en täckande, enhetlig dräkt som minskade de enskilda universitetslärnarnas behov av att hålla sig med andra typer av dyrare högtidsplagg. Dock belastade kostnaden för denna första omgång moderna kåpor de enskilda bärarna själva: de fick köpa dem för 375 kronor stycket (ett pris som i dagens penningvärde motsvarar drygt 4500 kronor¹⁵ och var mer än 100 kr dyrare än vad man då fick ge för en måttsydd kostym¹⁶). Införandet var heller inte okontroversiellt. I den slutliga omröstningen i det organ som tog beslutet, den akademiska församlingen, röstade 7 av 35 ledamöter emot.

Medan 1600-talets professorsdräkter i regel omnämns som "kjortlar" eller "kåpor" (och på latin någon gång som *togæ*) har man för deras moderna efterföljare valt att använda benämningen "talar". Det är ett ord som har sitt etymologiska ursprung i latinets *talus*, vilket betyder ankel och syftar på att plagget når ända ned till just denna kroppsdel.¹⁷ En annan skillnad mellan dagens talarer och deras historiska föregångare är en detalj på kragen. Här sitter en smal träns, vilken genom sin färg anger bärarens fakultetstillhörighet. Dessa "fakultetsfärger", vilka är specifika för Lunds universitet, är följande:

- lila för den teologiska fakulteten,
- blått för den juridiska fakulteten,
- grönt för den medicinska fakulteten,
- rött/vitt för den tekniska fakulteten,
- rött/gult för den konstnärliga fakulteten, samt
- rött för de fakulteter som ingick i den ursprungliga filosofiska fakulteten (de nuvarande humanistiska, samhällsvetenskapliga, ekonomiska och naturvetenskapliga fakulteterna).¹⁸

Talarerna med fakultetsfärg är strikt förbehållna disputerade bärare. För dem som inte uppnått denna lärdomsgrad men ändå har behov av att kunna delta i de aka-

På detta foto från processionen vid doktorspromotionen 2013 ses såväl de moderna pedellkåporna som den nuvarande rektorsdräkten och, i de bakre leden, ett antal av de 1959 införda talarerna. Bildkälla: privat (foto: Christian Stråhlman).

demiska ceremonierna – som exempelvis representanter för universitetets förvaltning – finns dock även en "allmän" variant vars krage inte pryds av någon specifik fakultets signum utan av de generella svenska färgerna blått och gult.¹⁹

De ursprungliga talarerna inköptes som nämnts av de enskilda professorerna själva, och än i dag finns fortfarande de som äger och bär sina egna exemplar. Det vanligaste i dagsläget torde dock vara att deltagarna i de akademiska högtider där talar bärs lånar en ur det rätt omfattande bestånd som universitetet numera själv äger. Detta bestånd är ett resultat dels av kompletterande inköp men också av att äldre talarer överlämnats till universitetet i samband med dödsfall och emeriteringar inom lärarkåren.²⁰ I arbetet med professorstalarerna hade Hilding Linnqvist även tagit fram ett förslag i blått. Den varianten skall dock ha avförts med motiveringen att den "ansågs alltför karolingisk [sic! torde åsyfta "karolinsk"]". En sak jag har funderat på (men inte kunnat få bekräftad) är om detta förkastade förslag till professorstalar trots allt kom till användning, nämligen som en modern efterföljare till 1600-talets pedellkåpor. De kåpor som numera bärs av den "hedersvakt", benämnd kursorer, vilken går närmast rektor med universitetets silverspiror är nämligen blå med gula detaljer på ett sätt som onekligen ger vissa karolinerassociationer. All närmare information om dessa kåpors historia mottages tacksamt!

FYRA GENERATIONER REKTORSDRÄKTER

Den tredje och sista dräkttypen i Hedvig Eleonoras donation fanns bara i ett exemplar. Det var rektors persedlar i form av kåpa och hatt.²¹ Också här kan vi genom ett bevarat porträtt – av latinaren och historikern Andreas Stobæus, vilken var rektor i tre omgångar mellan 1684 och 1706 – få se hur plaggen tog sig ut, men det finns även samtida omnämnanden av dem i skrift. När astronomen Anders Spole 1673 avträdde från sitt rektorat skrev han exempelvis att "en tung börda" låg "förborgad i den lysande purpurn, många besvär åtfölja sceptrens [spirans] glans, och ingen annan än den som burit den perlbessatta hatten, vet hvad bekymmer den får vidkännas, hvars hufvud den på en gång pryder och tynger."²² Tre år senare beskrivs "Rectoris magn. habit" (alltså rektors stora dräkt) såsom bestående av "hatt och kappa af violbrunt sammet, med ett stort perlehattband".²³ Som synes råder en viss diskrepans rörande dräktens färg mellan de skriftliga uppgifterna om "purpur" och "violbrunt" respektive den bevarade målningen där tyget närmast ser svart ut – särskilt på hatten. Som man samtidigt kan konstatera att de ännu bevarade silverföremål – spirorna och nycklarna – som ligger framför Stobæus på målningen ser ut att vara av guld kan man möjligen mer generellt ifrågasätta konstnärens färgåtergivning.

Oavsett detta låter porträttet, även om det bara visar oss Stobæus med till midjehöjd, oss tillika få en uppfattning

om den äldsta kåpans längd, vilken synes ha varit ganska ringa. Enligt en artikel av Andreas Manhag och Hanna Wittrock är det därför troligt att den ursprungligen varit avsedd att bäras med en av de svarta professorskjortlarna under.²⁴ Utformningsmässigt var dräkten inspirerad av liknande utstyrlar vid protestantiska tyska universitet, och dess närmaste förlaga var sannolikt den "Spanische Radmantel" som universitetet i Greifswald år 1619 hade fått som rektorsdräkt av hertigen av Pommern-Wolgast.²⁵ Greifswald hade 1648 som bekant tillfallit Sverige.

Den skildring ovan som beskriver dräkten som "violbrun" är hämtad från en förteckning som upprättades i samband med skånska krigets utbrott, och vilken omfattade de av universitetets ägodelar som då skulle sättas i säkerhet i Malmö. Härav framgår tydligt att det i rektorskåpans fall – till skillnad från professorskjortlarnas – inte rådde någon tvekan om att plaggen utgjorde universitetets egendom. Detta var också högst naturligt då rektoratet under universitetets äldsta tid (fram till 1687) växlade varje halvår. Vid varje rektorsskifte hörde också dräkten – jämte universitetets spiror, nycklar, sigill och de fyra grundläggningsdokumenten av 1666 – till de "klenoder" som skulle inventeras innan de åter lades ned i "akademikistan". Denna kista förvarades under universitetets första decennier i domkyrkans domkapitelrum för att därefter flyttas till det nya konsistorierummet i Kungshuset (efter att universitetet 1688 erhållit denna byggnad).²⁶

När universitetet 1767-1768 beredde sig att celebrera sin första "sekelgammal" konstaterade professorerna att de då sekelgamla rektorspersedlarna var "genom tiden och bruk så förnötta, att de på intet sätt skulle kunna vid detta tillfälle brukas".²⁷ Av Statskontoret hade man dock fått 800 daler silvermynt för särskilda kostnader "för wid Jubilæum förefallande behof" och dessa kom nästan uteslutande att användas till förfärdigandet av en ny rektorsdräkt.²⁸ Totalt 336 daler lades på inköp av purpurfärgad sammet samt gult och vitt taftsiden från handlaren Lars Schenmark i Landskrona. Härtill kom lokalt vävda guldband för 116 daler samt spännen till kappa och hatt för 104 – därtill prydda med bergskristaller för 250 (dock nedprutade från 270)! Till detta kan även läggas personalkostnader: skraddare Gierdz fick 44 daler för sitt sömnadsarbete, hattmakare Mathiasson 4 daler för hattstommen och pedellen Thåström 3 daler för sina resekostnader då han for till Landskrona och hämtade

1768 års rektorskåpa i sin nuvarande monter på Historiska museet. Hatten är däremot från 1800-talet. Bildkälla: LUHM (foto: Bengt Almgren).

tyget. Dessutom specialbeställdes en särskild förvaringslåda för plaggen hos snickare Ryberg och smeden Fick, därtill vackert bemålad "i grönt med förgyllda lister" av akademiritmästare Kastman.

För eftervärlden kan det framstå som märkligt att universitetet valde att bränna i väg hela sitt extra jubileumsanslag på en rektorsdräkt. Vilken betydelse och prestige nyförväret tillmättes i samtiden kan man dock få en uppfattning om i en samtida publikation. 1773-1774 publicerades i Erlangen i Tyskland en översikt över "alla nu levande lärare och akademier i och utanför Tyskland", och slår man här upp de drygt två sidor som ägnas åt Lunds universitet kan man konstatera att runt hälften av den inledande presentationstexten handlar just om lärosätets nya "Rectorhabit"!²⁹

Astronomen Astolf Mozart Möller promoverades till filosofie magister (motsvarande doktor) 1853, den näst sista promotion i Lund där man fortfarande tilldelade filosofiska fakultetens promovendi miniatyrdoktorshattar att bära på bröstet. Miniaturen ses tydligt på detta foto, troligen taget i samband med att Möller blev jubeldoktor 1903. Bildkälla: Astronomiska sällskapet Tycho Brahes nyhetsblad *Cassiopeia* nr 2 2008.

Med tiden skulle den prestigeladdade dräktens attraktion dock avklinga. Under 1800-talet kom 1768 års rektorsutstyrelse successivt att brukas alltmer sällan allt eftersom fracken tog över som dominerande akademiskt högtidsplagg. Härtill kom att själva kåpan även kan ha blivit stympad. Till skillnad från 1668 års korta rektorskåpa sägs 1768 års ursprungligen ha varit fotsid, men en kortvuxen rektor i början av 1800-talet (möjligen medicinaren Jacob Sönerberg, rektor 1827-1828) skall ha låtit kapa den så att den, enligt ett dåtida ögonvittne, Esaias Tegnér d y, närmast liknade "en kort riddarmantel" när dåvarande rektor Gustaf Ljunggren plockade fram och bar den vid universitetets 200-årsjubileum 1868.³⁰

Om decennierna närmast efter detta jubileum skriver en annan då ung akademiker, Ludvig Larsson, i sina studentminnen att "rector magnificus visade sig ej mer i den gamla rektorskåpan och hatten av purpursammet" samt förmedlar ett dåtida rykte:

*Hade man fått tro vad ryktet förtalde utan anspråk på trovärdighet, skulle de vördnadsvärda plaggen ha på sista tiden ej hållits i tillbörlig helgd. En professor sades under sitt rektorsår ha låtit hatten ligga på sin vind, så att en katta, även hon en alma mater, fått tillfälle att reda sig en barnsäng i den.*³¹

Hade inte den gamla rektorsdräkten fått sin dödsstöt tidigare så fick den det definitivt med Oscar II:s skänkande av en praktfull rektorskedja i samband med universitetshusinvigningen 1882; därom är både Tegnér och Larsson överens, och den förre skriver att "Rektorsmagnificensens forna stolta purpurhölje är nu vordet en museisak: en antikvititet eller en kuriositet".³² Ett i detta sammanhang märkligt faktum är dock att universitetets historiska museum i sina samlingar har inte bara en utan två avlagda rektorskåpor av 1768 års modell! Den ena, som bär spår av flitigt bruk, är definitivt 1768 års original och står för närvarande utställd i en monter i museets "kuriosakabinett"; den andra som däremot förvaras i lager är i princip i nyskick och har antagits härstamma från just jubileet 1868.³³ När jag själv för några år sedan skrev en artikel om detta jubileum³⁴ och därvid gick igenom det mesta som fanns av protokoll, officiella referat och pressbevakning från evenemanget fann jag dock inga som helst uppgifter om införskaffandet av någon ny rektorsdräkt i samband

med detta. En dialog med Andreas Manhag på museet har också visat att omständigheterna kring hur och exakt när den nyare kåpan kommit i museets besittning är oklara. En teori vi har diskuterat är huruvida den i stället kan ha framställts som ett stycke rekvisita till Martin Weibulls tidigare nämnda rekonstruerade invigningsprocession från 1882. Frågan kan hur som helst förtjäna vidare efterforskningar.

Därvid kan man också ställa sig frågan vilket av de båda museiföremålen det var som plockades fram när rektorsdräkten efter mer än en mansålder åter kom till heders. Så skedde nämligen 1951. Det var dåvarande rektor, geologen Assar Hadding, som valde att anlägga hatt och kåpa igen, först till det årets doktorspromotion och därefter bara några dagar senare till den ceremoni då han överlämnade rektoratet till juristen Ragnar Bergendal.³⁵ Och sedan dess har rektorsdräkten fortsatt att ha sin regelbundna användning vid universitetets större festligheter – nu kombinerad med 1882 års rektorskedja. Numera är det dock varken den 250-åriga originalkåpan eller den gäckande 1800-talskopian som brukas utan en helt nyttillverkad, fjärde uppsättning.³⁶

KLÄDD FÖR PROMOTION

Hittills har jag mest uppehållit mig kring de olika plaggens material och utformning men sagt mindre om i vilka sammanhang de brukats, även om en del exempel givits *en passant*. Generellt kan man dock konstatera att tillfällen att bära någon form av akademisk högtidsdräkt har varit rikliga i universitetets historia. Ett regelbundet återkommande sådant tillfälle i äldre tider var, som nämnts, rektorsskiftena, vilka fram till 1687 alltså hölls två gånger om året och därefter, ända fram till 1876, årligen. En annan typ av ceremonier som i äldre tid kunde äga rum betydligt oftare (men också mer sällan) än i dag var professorsinstallationerna; detta eftersom de förr var individuella. Läger man till detta att universitetet förr i tiden förväntades att även högtidlighålla familjetilldragelser inom landets kungahus, vunna krig och slutna freder samt al-handa historiska jubiléer vågar man nog utgå från att mängden större akademiska högtidligheter generellt var större förr än nu.

Paradoxalt nog var däremot den stora akademiska begivenhet som man i dag kanske spontant först kommer att

Professorn i österländska språk och grekiska Matthias Norberg iförd den av Gustaf III introducerade nationella dräkten. Det karaktäristiska röda sidenskräpet skulle leva kvar längre i promotionsklädseln än dräkten i övrigt. Bildkälla: Lunds universitets konstsamling (foto: Fredrik Tersmeden).

tänka på – promotionen – betydligt sällsyntare då än nu. Under 1700- och större delen av 1800-talet höll även den numerärt största fakulteten, den filosofiska, inte promotion oftare än vart tredje år. För de "högre fakulteterna" – teologi, juridik och medicin – var frekvensen än lägre. Allra glesast var det mellan tillfällena i den juridiska fakulteten som bara genomförde två promotioner totalt före 1868!³⁷

Det klädesplagg som längst har förknippats särskilt med promotioner är doktorshatten. Om symboliken i denna huvudbonad skrev juridikprofessorn Lars Johan Colling 1778 i en dissertation betitlad *De legibus vestariis* (Om klädskick). Hatten var, framhöll Colling, en frihetssymbol, nämligen för friheten att meddela offentlig undervisning. Vidare var den rund för att erinra sina bärare om att de som svar på akademiska frågor borde ge "rediga, välordnade och avrundade svar".³⁸

Dagens svenska doktorshattar är som bekant höga hattar, klädda med veckat tyg och alltid svarta. De skillnader som finns mellan de olika fakulteterna markeras i regel endast genom detaljerna i det lilla spänne som sitter framtill på hattbandet (utom för teologer).³⁹ I äldre tider var åtskillnaderna däremot betydligt större och hattarna

framför allt färgrikare. Från 1768 års promotion i Lund finns det exempelvis omvitnat att juristernas hattar var överdragna med vitt sidentyg och hade blåa hattband "med en guldtofs i hörnet" medan medicinarnas var av ljusblått siden "med vita band och rosor". Endast teologernas hattar var redan vid denna tid svarta.⁴⁰

Slutligen uppges att promovendi inom den filosofiska fakulteten uppträdde med violetta hattar. Denna uppgift kan framstå som märklig om man vet att filosoferna ända fram till 1864 inte promoverades till doktorer utan endast till den lägre lärdomsgraden magistrar.⁴¹ Detta var en följd av att studier inom den filosofiska fakulteten sågs som en form av lägre, förberedande studier inför fortsatt akademisk verksamhet inom de tre "högre" fakulteterna. Och de filosofie magistrarnas – liksom dagens filosofie dok-

torers – traditionella motsvarighet till de övriga fakulteternas hattar har ända sedan 1600-talets början varit en krans av löv (i äldsta tid ibland från den inhemska växten vinruta men, från det att universitetet på 1700-talet fick en egen botanisk trädgård, av lager).⁴² Den hatt filosoferna trots allt i äldre tid bar utöver kransen synes dock aldrig inte ha varit en riktig hatt i fullstorlek utan endast en symbolisk miniatyr som bars på bröstet. I denna form levde den kvar ända fram till 1856 års promotion, förande tankarna till "ett doktorat i miniatyr" för att citera vad latinprofessorn Johan Gustaf Ek skrev i samband med dess avvecklande.⁴³

Undertecknad har inte lyckats finna några avbildningar av doktorshattar från 1600- eller 1700-talen, men utöver skillnaderna i färger får man antagligen även tänka sig att de kunnat variera i formen. Torgny Nevéus nämner exempelvis att det förekommit trekantiga doktorshattar av karolinertyp, men anger inte om detta varit i Lund, Uppsala eller både och.⁴⁴ Senast i början av 1800-talet synes doktorshatten ha fått det utseende vi förknippar den med i dag. Detta framgår bland annat av en lätt karikatyrartad litografi från 1822 visande Esaias Tegnér ute på en av sina dagliga ridturer.⁴⁵ Att skalden och professorn därvid är iförd sin teologie doktorshatt erinrar om att en sådan huvudbonad vid denna tid inte bara var ett renodlat akademiskt högtidsplagg utan även nyttjades som vardagsklädsel – och naturligtvis även då som en statusmarkör. Alla promoverade gjorde dock inte detta. Om filosofiprofessorn Johan Nelander (som även var teologie doktor) nämns exempelvis 1768 i ett brev att "han går simpelt klädd, brukar aldrig sin Doctors hatt".⁴⁶

Endast hatt (eller krans) är dock ingen fullständig promotionsklädsel, så vad mer har lundensiska promovendi burit? Under universitetets första dryga sekel är uppgifterna sparsamma men indikerar att det nog inte fanns någon specifik, enhetlig klädsel; snarare verkar man helt enkelt ha satt på sig det bästa man hade. En Herman Schröder som promoverades 1706 skriver exempelvis att han bar "kappa av sidentyg, fodrat med sammet".⁴⁷ Från mitten av samma århundrade finns en något mer utförlig skildring från en Carl Nyrén. Denne hade redan hunnit lämna Lund och få arbete i Alingsås när han kallades till 1757 års magisterpromotion. Först tänkte han, främst av ekonomiska skäl, avstå men sedan hans arbetsgivare fått se kallelsen skänkte denne honom "20 speciedukater att

ekipera Er med" (20 dukater motsvarar drygt 15.000 kr i dagens penningvärde!⁴⁸). Nyrén fortsätter:

*Så sagt, så gjort. Jag reste till Göteborg att köpa mig en silfvervärja, men fick den till skänks af August Alströmer. Guldur hade jag redan förut och var i öfrigt så hederligen ekiperad som någon förmögnare yngling kunde vara.*⁴⁹

Man noterar här särskilt omnämmandet av värjan. Långt in på 1800-talet var denna – "det äldsta studentmärket, som hållit sig längst" – en obligatoriskt accessoar för promovendi.⁵⁰

I och med att Gustaf III år 1778 införde sin "nationella klädeklädsel" blev denna även de facto promotionsdräkt vid de svenska universiteten. Den utgjordes av en ganska kort svart jacka med ett rött sidenskärp runt midjan och en kort kappa över axlarna samt svarta knäbyxor. Medan denna dräkt generellt kom ur bruk i de flesta kretsar ganska snart efter Gustaf III:s död så skulle den visa sig mer seglivad i akademiska sammanhang. I Uppsala brukades den vid promotioner ända in till slutet av 1830-talet och fick då stundtals lånas ur teatergarderober för att alls kunna uppbringas.⁵¹ I Lund hade den dock fallit ur bruk redan tidigare. Från 1811 års promotion berättar Achatius Kahl om en promovend att denne var "klädd efter den tidens bruk i svart frack, (jacka och kappa voro då redan urmodiga), med pudrad hjesse, värja vid sidan, i skor och svarta silkesstrumpor".⁵²

Fracken hade med andra ord gjort sin ankomst, och därmed är vi – åtminstone för herrarnas del – framme vid den dräkt som ännu gäller vid promotion, numera dock utan värja.⁵³ Genom den sistnämnda tycks dock en rest av Gustaf III:s nationella dräkt fortsatt ha levt vidare. Värjan behövde nämligen även till frack hängas i något, och därvid bibehölls det röda midjeskärpets från 1700-talsdräkten.⁵⁴ Och även sedan skärp och värja bortlagts av promovendi levde de kvar hos studentmarskalkarna, vilka i Lund åtminstone så sent som 1868 ännu bar värja "vid ett rött sidenskärp, som knöts kring livet".⁵⁵ I dag bär inte heller marskalkarna värja, men väl – inom de filosofiska fakulteterna – ett rött sidenband, nu dock över axeln, och enligt Bror Olsson är även detta band en direkt arvtagare till den nationella dräktens skärp.⁵⁶ Om denna

Esaias Tegnér på ridtur iförd sin teologie doktorshatt. Litografi efter färglagd teckning av studenten Johan af Kleen 1922. Bildkälla: *Esaias Tegnér – En monografi i bild* (1949).

Träsnitt ur *Ny illustrerad tidning* från filosofiska fakultetens promotion vid universitetsjubileet 1868. Notera att mannen till vänster i förgrunden bär midjeskärp till sin frack – en rest från 1700-talets nationella dräkt. Till höger om bildens mitt ses bland annat pedellerna, vid denna tid iförda frack och hög hatt, med universitetets spiror. Bildkälla: *Lunds universitets historia*, band 4 (1968).

historieskrivning är korrekt innebär det rimligen att den röda färgen ursprungligen inte varit en fakultetsspecifik markör för filosoferna utan blivit detta först sedan de andra fakulteterna anlagt marskalksband i andra kulörer. Ytterligare en detalj som särskilt kan (men inte måste) utmärka den akademiska fracken är doktorskragen. Denna innebär att det ordinarie bakre stycket av frackrockens krage byts mot ett nytt stycke i sammet, broderat med olika lärdomssymboler, allt i svart. Olika lärosäten har olika varianter av dessa kragar, men däremot är det mer sällan så att de faktiskt skiljer mellan fakulteterna inom ett och samma lärosäte, även om detta nog är en rätt vanlig missuppfattning. För Lunds universitets del fanns fram

till år 1972 bara en modell av doktorskrage, prydd med lagerblad, lagerbär och en stjärna (symboler som många nog spontant skulle förknippa främst med den filosofiska fakulteten). Detta år tillkom dock en särskild krage för den tekniska fakultetens doktorer, vilken bytte stjärnan mot LTH:s emblem ("en kvadrat inskriven i en liksidig triangel i sin tur inskriven i en cirkel"). Denna utformning hade formellt godkänts av den svenske statsheraldikern och är därigenom rätt unik.⁵⁷ De flesta övriga svenska doktorskragar har nämligen ingen officiell fastställelse utan har snarare historiskt utvecklats till en de facto-standard som traderats av berörda sömmerskor och brodöser.⁵⁸ Det bör nämnas att även om doktorskragar främst för-

knipas med det manliga plagget frack så kan de mycket väl appliceras även på motsvarande kvinnlig akademisk högtidsklädsel.

Det bör noteras att även om en promotion är en högtid så är den samtidigt något man genomför i sin professionella egenskap av akademiker och forskare, alltså "i tjänsten". Därav att man vid Lunds universitet (samt i Uppsala och i Göteborg⁵⁹) har bibehållit den gamla sedvänjan att under själva ceremonin bära svart väst till fracken och inte vit, vilket är den renodlade festens signum – och därför är vad man byter till inför middagen efteråt.

EN HUVUDBONAD SOM FÅR "HJÄRTAT ATT KLAPPA AV FRÖJD OCH STOLTHET"

De plagg som hittills behandlats har – den mer allmän- giltiga fracken undantagen – huvudsakligen varit sådana som burits av universitetets lärare och ämbetsmän respektive av de studerande som precis stått inför att kröna sin studiebanan med den högsta typen av examen. En skildring av akademiska dräkter vore dock inte någorlunda fullständig om den inte även upptog de vanliga studenternas sedan mer än halvtannat århundrade mest specifika persedel: studentmössan.⁶⁰

Filosofie doktor Hilma Borelius, den första disputerade kvinnan vid Lunds universitet, iförd en kvinnlig variant av den broderade doktorskragen. Bildkälla: *Lunds Kvinnliga Studentförenings Jubileumsskrift MCMXXV* (Lund 1925).

Studentmössan såsom vi känner den i dag – det vill säga en skärmmössa med vit kulle och en kokard i de svenska färgerna fram till – föddes vid ett möte i Uppsala den 9 april 1845. Bakgrunde var den skandinavistiska rörelsen som vid tiden florerade bland studenter i Uppsala, Lund, Köpenhamn och Kristiania (Oslo) och de därav följande stora nordiska studentmötena. Nu stundande ett sådant möte i Köpenhamn och bland Uppsalastudenterna diskuterades om man inför resan skulle antaga en gemensam utmärkande huvudbonad. Så beslöts och efter diverse turer kring färg och utformning enades man om en mössa med just vit kulle samt "nationalkokard". Även sedan studentmötet var överständet och man återvänt hem från Danmark fortsatte dock den egentligen resespecifika mössan att leva sitt liv, och ganska snart hade den som "genom en tyst öfverenskommelse" blivit "annekterad" av studentkåren i stort "såsom sin gemensamma egendom och studenthuvudbonad", berättade senare en av resedeltagarna, Carl Magnus Appelberg.⁶¹

I sin reseskildring från studentmötet skriver Uppsalastudenterna även att det "togs härvid för gifvet, att såväl Studenterne i Lund som Norrmän och Danskar likaledes skulle begagna något motsvarigt, för deras nationer och högskolor utmärkande".⁶² Huruvida lundensarna redan vid 1845 års möte levde upp till detta har jag inte kunnat finna något belägg för, däremot väl från ett något senare studentmöte i Kristiania 1851. De danska studenterna har från resan då skildrat hur "vore Kammerater fra Lund" klev ombord på det gemensamma fartyget till Norge "med de blaa Huer".⁶³

Lundastudenternas ursprungliga mössa var således blå. Hur långt tillbaka dess historia sträcker sig är mindre känt än om 1845 års Uppsalamössa, men spridda uppgifter finns. En till den 8 april 1846 daterad porträtteckning av lundastudenten Anders Georg Bergholtz, utförd av dennes konstnärlige studentkamrat Carl Wetter, visar den avbildade iförd vad som av allt att döma är den blå lundamössan (detta med reservation för att bilden är svartvit) och bör i så fall vara ett av de äldsta bildbevisen härför.⁶⁴ Journalisten Janne Damm beskriver dock i sina *Studentminnen* hur han, efter genomgången inskrivningsceremoni hos rektor, "skyndade [...] bort för att förse sig med en studentmössa"⁶⁵, och Damm kom till Lund redan 1842, så om han inte i efteråt skarvat i sina minnen så förefaller man ha haft en lundensisk studentmössa re-

dan före 1845 års uppsalamössa. Det bör dock påpekas att det även i Uppsala funnits en äldre, något annorlunda föregångare till den mössa som antogs inför studentmötet i Köpenhamn.⁶⁶

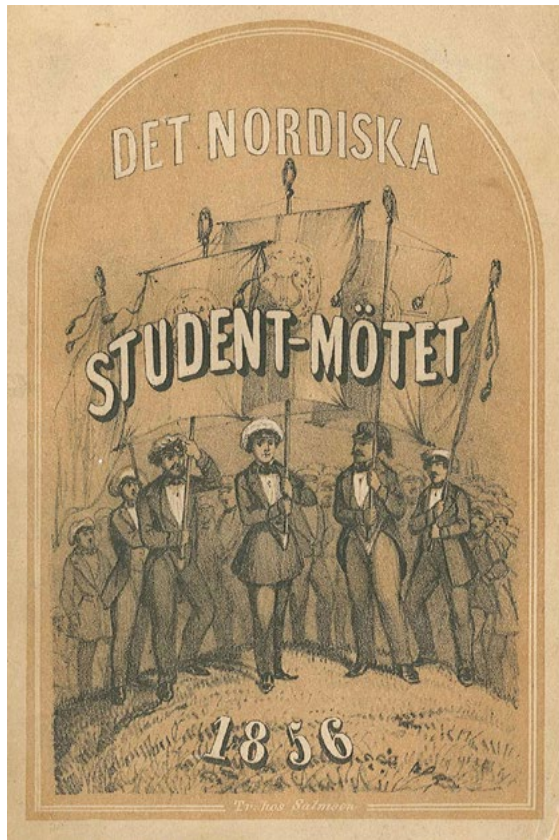
Bärandet av den blå mössan i Lund tycks dock rätt tidigt – åtminstone på 1850-talet – ha blandats med den vita mössan från Uppsala, och när Lunds studentkår formellt konstituerades 1867 tycks den ha sett sig föranlåten att bringa litet mer ordning och enhetlighet i mössbärandet. Ett av kårens tidigaste – men också längst verkande – beslut var nämligen följande:

§.2. *Frågan om studentcorpens hufvudbonader afgjordes efter en stunds diskussion genom följande trenne beslut:*

- 1) *Skulle en förändring ega rum*
- 2) *Skulle hvit sammetsmössa med mörkblå rand och nationalkokard såsom studentcorpens sommarmössa anses och*
- 3) *Skulle de hittills begagnade blåa mössorna fortfarande bibehållas såsom vintermössor.*⁶⁷

Även om Lund genom detta beslut i huvudsak anpassat sig efter Uppsala kvarstod några smärre skillnader mellan de båda lärosätenas mössvarianter. Den mest påtagliga gällde färgen på sammetsbandet under kullen. I Uppsala var (och är) detta svart, i Lund mörkblått. Det sistnämnda kan ha varit en ren rest av den äldre helblå lundamössan, men det har också spekulerats i om det skulle kunna vara en anspelning på såväl Akademiska Föreningens som studentkårens heraldiska färger, vitt (silver) och blått. Den sistnämnda teorin gäller dock med reservation för att det inte är exakt klarlagt när nämnda organisationer antog dessa färger. Åtminstone i början av 1910-talet var de dock uppenbart etablerade.⁶⁸ En annan skillnad mellan den norröna och den sydliga studentmössan uppstod över tid. Det var 1884 som en patriotisk mössfabrikör valde att sätta blågult foder i den uppsaliensiska modellen, medan man i Lund bibehållit det röda foder man tidigare haft på bägge orterna (undantaget de allra tidigaste uppsalamössorna som haft vitt foder). Också kullens form – i Lund rakt uppstående, i Uppsala (och övriga landet) mer liggande och pösig – har med åren kommit att särskilja de båda vita mössorna.

Vad beträffar den i Lund ändå bibehållna blå vintervarianten skulle den med tiden bli allt mer sällan använd, och efter andra världskriget torde den knappast ha burits alls annat än av enstaka historiskt intresserade entusiaster. Dock med ett undantag: teknologstudenterna vid LTH växlar ännu mellan vit sommar- och blå vintermössa. Båda dessa är dock generellt något annorlunda utformade än den vanliga studentmössan i det att de har den för tekniska utbildningar utmärkande nedhängande tofsen. Denna variant av mössa (som förekommer i en rad olika färger vid olika tekniska lärosäten) introducerades 1878 vid Chalmers i Göteborg, och har troligen inspirerats av de likaledes tofsbeprydda norska studentmössorna. Det-

Omslaget till en skrift om det nordiska studentmötet i Uppsala 1856 avbildande studenter från de olika nordiska länderna, alla bärande sina varianter av studentmössor. Bildkälla: AF:s Arkiv.

Filosofie studeranden Georg Bergholtz av Skånska nationen avbildad av sin kamrat Carl Wetter 1846. Bergholtz är iförd vad som förefaller vara en tidig modell av den mörkblå lundensiska studentmössan med vit bård på bandet. Bildkälla: *Skrifter utgivna av Föreningen det gamla Lund XIV* (1933).

ta som en följd av att Chalmers under den svensk-norska unionens dagar hade åtskilliga norska gäststudenter.

Den ovan citerade Janne Damm avslutar skildringen av sitt mössköp med orden "Lyckliga ungdom, då en hufvudbonad kan bringa hjärtat att klappa af fröjd och stolthet". Det är en formulering som speglar plaggets dåvarande exklusivitet. Vid denna tid var studentmössan nämligen ett plagg strikt förbehållet den lilla, lilla andel av unga män som vunnit inträde vid något av rikets båda universitet. Detta skulle förändras 1864. Då flyttades studentexamen från att ha varit ett inträdesprov vid universiteten till att bli ett avslutningsprov vid läroverken. Plötsligt kunde alla som gått ut gymnasiet ståta med den vita mössan oavsett om de sedan fortsatte till högre studier eller ej; något som väckte visst ont blod hos de grupper som såg sig som de "äkta" studenterna.

En annan ny grupp som i sinom tid kom att få förhålla sig till studentmössan var de första kvinnliga studenterna. För vår tid kan det kanske vara svårt att förstå, men under sent 1800-tal ansågs en skärmmössa av många som ett för kvinnor närmast otänkbart plagg, och många av de tidigaste studentskorna under 1870- och 1880-talen vågade knappt bära det. Hilma Borelius, student i Lund 1891 och sedermera vårt universitets första kvinna att disputerat samt erhållit en akademisk lärarbefattning, har exempelvis berättat att hon skaffade sig en mössa i samband med sin studentexamen men smet hem med den ännu kvarliggande i en påse!

En följd av ovanstående var att det stundtals dök upp tankar på en särskild form av damstudentmössa. Våren 1890 kunde exempelvis *Lunds Weckoblad* i tydligt uppskattande ordalag rapportera om hur man i Finland tagit fram "en sorts kvinlig studentmössa" vilken var både "smakfull och klädsam". Uppenbarligen hade den närmast formen av ett slags baret i samma färger som den vanliga finska studentmössan (vilken är snarlik de svenska) men utan den manligt associerade skärmen.⁶⁹ Något liknande synes ha föresvävat en lokal insändarskribent i Lund ännu ett kvartssekel senare, 1915, vilken förespråkade en skärmlös studentskemössa som bättre uppfyllde "den kvinnliga koaffyrens krav". "Jag tror aldrig han fick något medhåll från flickornas sida" konstaterar Tusse Sjögren lakoniskt i sina studentminnen från 1910-talet.⁷⁰ Vid det laget hade den traditionella studentmössan i praktiken redan accepterats som det unisexplagg den än i dag är. Och även om den inte längre utgör den obligatoriska vardagshuvudbonad som den var fram till 1900-talets mitt så har den ännu sin självklara plats då studenterna medverkar som fanbärare och marskalkar i de ceremoniella akademiska sammanhang där även rektorsdräkten, talarerna, pedellkåporna och andra akademiska högtidsdräkter lever och frodas.

Fredrik Tersmeden
Arkivarie vid universitetsarkivet

Med tack till övermarskalk Carin Brenner, antikvarie Andreas Manhag och fil mag Henrik Ullstad för värdefulla sakupplysningar och litteraturtips.

NOTES

- 1 Hyltenius skildring finns tryckt i P G Ahnfelt: *Lunds universitets historia – Första delen* (Stockholm 1859), s 89-97 och citeras här efter denna utgåva. Originalmanuskriptet skall finnas på UB.
- 2 Ahnfelt 1859, s 90f.
- 3 Lisa Skogh: *Material Worlds – Queen Hedwig Eleonora as Collector and Patron of the arts* (Stockholm 2013).
- 4 Marit Laine (red): *Hedvig Eleonora – Den svenska barockens drottning* (Stockholm 2015). I förordet till denna bok ges flera ytterligare exempel på modernare litteratur kring Hedvig Eleonora.
- 5 Ahnfelt 1859, s 88f (not).
- 6 Jerker Rosén: *Lunds universitets historia – Del I: 1668-1709* (Lund 1968), s 36.
- 7 Rosén 1968, s 45f.
- 8 Ahnfelt 1859, s 88.
- 9 Martin Weibull: *Lunds och Lundagårds minnen – Historiskt festtåg utfördt af Lunds studenter vid invigningen af Lunds nya universitetshus 1882* (Lund 1884), s 25.
- 10 Ahnfelt 1859, s 234f.
- 11 Ahnfelt 1859, s 415.
- 12 Gösta Johannesson: *Lunds universitets historia – Del II: 1710-1789* (Lund 1982), s 196f resp Rosén 1968, s 321.
- 13 Uppgifterna om de moderna professorskåporna (talarerna) kommer, där ej annat angives, från en PM upprättad av tidigare akademisekreteraren Hans Modig 2010-04-21.
- 14 Uppgifter om Linnquist från artiklar om honom i *Nationalencyklopedin*, bd 12 (Höganäs 1993), s 343 och svenskspråkiga *Wikipedia* (läst 2016-01-02)
- 15 Enligt nättjänsten "Prisräknare från medeltiden till 2100" (<http://www.historia.se/Jamforelsepris.htm>) vars uppgifter i sin tur bygger på Rodney Edvinsson & Johan Söderberg: "A Consumer Price Index for Sweden 1290-2008" i *Review of Income and Wealth*, vol. 57 (2011), s 270-292.
- 16 Lars O Lagerqvist & Ernst Nathorst-Böös: *Vad kostade det? – Priser och löner från medeltid till våra dagar* (4 uppl, Stockholm 1997), s 107.
- 17 "Talar" i *Svenska Akademiens ordbok* (nätupplagan).
- 18 Lunds universitets "Promotionslexikon" (<http://www.lu.se/om-universitetet/akademiska-hogtider/doktorspromotionen/promotionslexikon>; läst 2016-01-02).
- 19 Muntlig uppgift från nuvarande övermarskalk Carin Brenner.
- 20 Ibid.
- 21 Johannesson 1982, s 196.
- 22 Ahnfelt 1859, s 329.
- 23 Ahnfelt 1859, s 305.
- 24 Andreas Manhag & Hanna Wittrock: "Att vända kåpan efter vinden? – Det protestantiska universitetet i Lund och det katolska symbolspråket" i *Historisk tidskrift* nr 4 2013, s 665.
- 25 Manhag & Wittrock 2013, s 663.
- 26 Johannesson 1982, s 191.
- 27 Johannesson 1982, s 196.
- 28 Skildringen av tillkomsten av 1768 års rektorsdräkt bygger, där ej annat angives, på William Karlsson: *Platser och människor* (Lund 1954), s 36-39.
- 29 *Akademische Nachrichten auf das Jahr 1773. und 74.* (Erlangen 1773), s 132.
- 30 Esaias Tegnér (d y): "Lund för femti år sedan – Jubelfestminnen" i *Under Lundagårds kronor* (Lund 1918), s 469f. Karlsson 1954, s 38f, refererar kort Tegnérns berättelse men hävdar felaktigt att det skulle ha varit Ljunggren som själv stått för kortningen av kåpan. Manhag & Wittrock 2013, s 663 (not 7), är dock av uppfattningen att historien om kåpans kortande kan vara en skröna och att plagget aldrig varit längre än i sitt bevarade skick.
- 31 Ludvig Larsson: "Från Kuggis och Lundagård – Hågkomster och intryck från 1870-1880-talen" i *Under Lundagårds kronor – Ny samling* (Lund 1921), s 223.
- 32 Tegnér 1918, s 470.
- 33 Meddelande från antikvarie Andreas Manhag vid LUHM. I sammanhanget kan nämnas att den hatt som är utställd tillsammans med 1768 års kåpa egentligen hör till den nyare uppsättningen. Originalhatten har uppenbarligen med tiden gått förlorad.
- 34 Fredrik Tersmeden (med bidrag av Pieter Dhondt): "The bicentenary of the University of Lund in 1868. A low point in Scandinavian cooperation – or a rebirth?" i Pieter Dhondt (red): *National, Nordic or European? – Nineteenth-Century University Jubilees and Nordic Cooperation* (Leiden & Boston 2011).
- 35 Karlsson 1954, s 36. Såväl Karlsson som de dåtida pressartiklar han refererar till tycks fö ha förutsatt att det 1768 års originaldräkt som härvid kom till bruk.
- 36 Eventuellt härrör denna uppsättning från universitetsjubileet 1968; en uppgift jag dock inte kunnat få med säkerhet bekräftad.
- 37 Bror Olsson: *Doktorspromotioner i Lund* (Föreningen det gamla Lunds årsskrift XXIX; Lund 1947), s 99ff.
- 38 Collings skrift refereras efter Johannesson 1982, s 194 och Olsson 1947, s 40.
- 39 Torgny Nevéus: *Lagerkransar & logotyper – Symboler och ceremonier vid svenska universitet* (Stockholm 1999), s 55ff.
- 40 Johannesson 1982, s 194f; Olsson 1947, s 40; Nevéus 1999, s 55. I sammanhanget kan nämnas att doktorshattarna i Finland alltså är i skilda kulörer.
- 41 Om övergången från magister- till doktorsgrad inom filosofisk fakultet, se Krister Gierow: *Lunds universitets historia – Del III: 1790-1867* (Lund 1971), s 397ff.
- 42 Olsson 1947, s 28; Nevéus 1999, s 54f. Nämnas kan att även om lagerkransens inspiration hämtats från den klassiska antiken så är den i dagens akademiska värld rätt unik för Sverige.
- 43 Olsson 1947, s 40. Det tidigaste belägget för filosofernas miniatyrhattar är från 1706.
- 44 Nevéus 1999, s 55.
- 45 Bilden finns återgiven i Åke Eliæson & Bror Olsson: *Esaias Tegnér – En monografi i bild* (Malmö 1949), plansch invid s 64-65.
- 46 "Lundaprofessorer kring år 1770 – Ur Christina Rebecka Bergias Brev" i *Lychnos* (Lärdoms-historiska samfundets årsbok 1956; Uppsala 1957), s 203.
- 47 Olsson 1947, s 59.
- 48 Se not 15 ovan.
- 49 Carl Nyréns "Characterskildringar och minnen" refereras och citeras här efter Arvid Leide: *Lundensiskt 1700-tal – Minnesbilder från Lunds universitet* (Föreningen gamla Lund, årsskrift 53; Lund 1971), s 42f.

- 50 Martin Weibull & Elof Tegnér: *Lunds universitets historia*, bd 1 (Lund 1868), s 343.
- 51 Nevéus 1999, s 52; Olsson 1947, s 59.
- 52 Ach. Kahl: *Tegnér och hans samtida i Lund* (2:a tillökade uppl; Lund 1868), s 56. Se även Olsson 1947, s 59f resp Weibull & Tegnér 1868, s 342f.
- 53 Fracken var länge mycket mer än bara ett högtidsplagg. Ända fram till 1960-talet användes den även som tjänsteplagg vid disputationer, och backar man ytterligare något drygt halvsekel brukades den vid än fler tillfällen i den akademiska världen (särskilt för studenter): tentamina, inskrivningar, uppvaktningar etc, och det oavsett tid på dygnet. "I frack och vit halsduk uppträdde på den tiden yngre studenter tätt och jämt" skriver Larsson 1921, s 217, om 1870- och 1880-talen i Lund.
- 54 Nevéus 1999, s 52.
- 55 Tegnér 1918, s 469.
- 56 Olsson 1947, s 60.
- 57 "Hatt, ring och krage insignier med historia" i *LUM* nr 10 1972, s 13. Statsheraldikerns beslut av den 16 juni 1972 finns diariefört under dnr A 19 7477/72.
- 58 Nevéus 1999, s 53.
- 59 Se Svenska akademiska högtidskonventets webbplats "Akademiska högtider": <http://www.akademiskahogtider.se/historik/doktorspromotionen-kladsel?l=sv> (läst 2016-01-06)
- 60 För studentmössans historia hänvisas generellt till följande artiklar: Axel Hackzell: "Studentmössan – Några anteckningar till dess historia" i *Upsala Nya Tidnings* julnummer 1922, s 10f, Göran Blomqvist: "Den gulnar med åren" i *LUM* nr 5 1994, s 17 och undertecknads egen "Färgen gör skillnaden för studentmössan" i *Populär historia* nr 6 2014, s 6. Där ingen annan källa anges kommer uppgifterna i detta stycke från dessa artiklar.
- 61 "Studentmössans historia" i *Vårt Land* 1895-06-22.
- 62 *Berättelse om studenttågen till Lund och Köpenhamn utgifven af Upsalastudenternas direktion* (Uppsala 1846), s 9.
- 63 *Studentertog till Christiania 1851 fra Lund og Kjöbenhavn – Beretning fra et udvalg af deeltagerne* (Köpenhamn 1853), s 1.
- 64 Teckningen finns återgiven i Ewert Wrangel: *En lundensisk studentkrets vid 1800-talets mitt* (Skrifter utgivna av Föreningen det gamla Lund XIV; Lund 1933), planschbilaga, s 9.
- 65 [Janne Damm:] *Studentminnen upptecknade af en gammal lundensare* (Stockholm 1893), s 15.
- 66 *Vårt Land* 1895-06-22 resp *Berättelse om...* 1846, s 9. I sistnämnda skrift talas t o m om "den af ålder bland Upsala Studenter antagna hvita mössan med svarta ränder". En utmärkande skillnad mellan denna äldre modell och 1845 års skall ha varit att den förra saknade nationalkokard och i stället hade ett broderat emblem i form av en lyra och två lagerkvistar. Enligt Blomqvist 1994 skall just nationalkokarden ha införts först 1850, men de i denna not anförda källorna (samt Hackzell 1922) visar alla att den definitivt ingick redan i 1845 års modell.
- 67 Lunds studentkärs arkiv (i Akademiska Föreningens Arkiv & Studentmuseum), volym A 1 A:1 (Kårmötesprotokoll 1861-1878), protokoll 1867-04-24.
- 68 Se Tusse Sjögren: *10-tals student* (Akademiska Föreningens årsbok 1993; lund 1994), s 70. Det var också vid ungefär denna tid AF började använda det blåvita vapen som ännu brukas.
- 69 *Lunds Weckoblad* 1890-05-10.
- 70 Sjögren 1994, s 109

